

УДК 364.22(477)

Годлевська Валентина Юріївна, доктор історичних наук, професор кафедри суспільно-політичних наук Вінницького національного технічного університету, maolpava@yandex.ru

Годлевская Валентина Юрьевна, доктор исторических наук, профессор кафедры общественно-политических наук Винницкого национального технического университета, maolpava@yandex.ru

Godlevska Valentina - doctor of historical Sciences, Professor, Vinnytsia National Technical University, Department of political Sciences, maolpava@yandex.ru

ПРОБЛЕМА БІДНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Анотація. Бідність в Україні має цілу низку специфічних особливостей: низький рівень життя населення в цілому; психологічне несприйняття економічної нерівності; висока питома вага людей, які вважають себе бідними; поширеність бідності серед працюючого населення; втрата майна та джерел для існування внаслідок бойових дій на сході України. З 2014 р. не тільки підвищився рівень бідності за абсолютними критеріями, а й зросли масштаби вразливості до різних форм бідності. Бідність подолати неможливо. Проте можна зменшити масштаби та пом'якшити її прояви; зменшити розшарування населення за рівнем доходів; вживати заходи, спрямовані на запобігання бідності. Заходи щодо скорочення бідності повинні мати системний характер. Важливо не допускати переходу масштабів і рівня бідності в системі суспільного відтворення за критичний рівень. Також необхідно підтримувати інвестиційний процес в країні. Підприємства інноваційного комплексу, які створюють нові робочі місця з більш високим рівнем оплати праці, повинні отримувати податкові пільги.

ПРОБЛЕМА БЕДНОСТИ В СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЕ И ПУТИ ЕЕ ПРЕОДОЛЕНИЯ

Аннотация. Бедность в Украине имеет целый ряд специфических особенностей: низкий уровень жизни населения в целом; психологическое не восприятие экономического неравенства; высокий удельный вес людей, которые считают себя бедными; распространенность бедности среди работающего населения; потеря имущества и источников для существования в результате боевых действий на востоке Украины. С 2014 г. не только повысился уровень бедности по абсолютным критериям, а и возросли масштабы уязвимости к различным формам бедности. Бедность преодолеть невозможно. Однако можно уменьшить масштабы и смягчить ее проявления; уменьшить расслоение населения по уровню доходов; принимать меры, направленные на предотвращение бедности. Меры по сокращению бедности должны иметь системный характер. Важно не допускать перехода масштабов и уровня бедности в системе общественного воспроизводства за критический уровень. Также необходимо поддерживать инвестиционный процесс в стране. Предприятия инновационного комплекса, которые создают новые рабочие места с более высоким уровнем оплаты труда, должны получать налоговые льготы.

THE PROBLEM OF POVERTY IN MODERN UKRAINE AND WAYS OF ITS OVERCOMING

Abstract. Poverty in Ukraine has a number of specific features: the low standard of living of the population as a whole; the high proportion of people who consider themselves poor; the incidence of poverty among the working population; loss of property and source of livelihood as a result of hostilities in the East of Ukraine. Since 2014 has increased the level of poverty in terms of absolute criteria and increased vulnerability to various forms of poverty. Poverty could not be overcome. However, it is possible to reduce the scale and mitigate its manifestations; to reduce population stratification by income level; to adopt measures aimed at preventing poverty. Measures to reduce poverty must be

systemic in nature. It is also necessary to support the investment process in the country. Innovative companies should get tax breaks.

Ключові слова: бідність, економіка, соціальна політика, соціальна диференціація.

Ключевые слова: бедность, экономика, социальная политика, социальная дифференциация.

Keywords: poverty, economy, social policy, social differentiation.

На сьогоднішній день у світовій практиці не вироблено єдиного підходу до визначення поняття «бідність». В цій сфері не можливо знайти навіть двох міжнародних організацій або національних статистичних агентств, які використовували одну і ту ж методику оцінки, а в більшості випадків методики принципово різні. Маніпулюючи існуючими поняттями і термінами можна визначити практично будь-який рівень бідності по країні (зрозуміло, в якихось заданих межах) і на догоду політичним цілям підвищувати або знижувати його.

У дослідженнях причин і місця бідності в суспільстві виділяють період з XVIII до першої половини XX століття (А. Сміт, Д. Рікардо, Т. Мальтус, Р. Спенсер, Ж. Прудон, Е. Реклю, Карл Маркс, Ч. Бут і С. Раунтрі) і дослідження бідності в XX столітті (Ф. А. Хайек, П. Таунсенд та ін). Ще в XIX столітті було запропоновано обчислювати межу бідності на основі сімейних бюджетів і ввести тим самим критерій абсолютної бідності, поєднати критерії визначення бідності з рівнем доходів і задоволенням основних потреб індивіда, пов'язаних з підтриманням певного рівня його працездатності і здоров'я.

Протягом XX століття змінювалася концепція бідності, але методи вимірювання по суті залишаються такими ж. Поняття бідності було зведено до поняття прожиткового мінімуму, але відмінність полягає в тому, на якому рівні лінія бідності встановлена в країні. Дохід є єдиним індикатором добробуту і застосовується для вимірювання споживання і умов життя.

У світовій практиці бідність найчастіше вимірюється за допомогою прожиткового мінімуму, на підставі якого встановлюється межа бідності – рівень середньодушового доходу, коли сім'я визнається бідною. Межа бідності встановлюється через основні матеріальні потреби, а для цього треба вибрати мінімальну кількість різних товарів для їх задоволення, а потім визначити, скільки буде коштувати покупка. Рівень бідності в кожній країні визначається показником, який становить частку бідних в чисельності населення від 15 років і старше. Він може не співпадати із встановленим у країні прожитковим мінімумом.

Серед вітчизняних вчених, які досліджували проблеми бідності: Черенько Л.М., Кириленко О.П., Письменний В.В., Кравчук Н. Я., Ткачук Н.М., Карпишин Н.І., Русін В.М., Малиняк Б.С., Горин В.П., Кізима Т.О., Петрушка О.В., Шаманська Н.В., Сидорчук А.А., Квасниця О.В., Бевз В.П., Колот А.М., Мандибура В.О., Онікієнко В.В., Палій О.М., Ревенко А.Ф., Саєнко Ю.І., Скуратівський В.А., Яценко В.В. та інші. В роботах зазначених вчених досліджуються бідність як багатоаспектне явище, методичні підходи до визначення бідності, особливості прояву цього явища в Україні та його наслідки, фінансові важелі подолання бідності в Україні [1].

Бідність в Україні має цілу низку специфічних особливостей: низький рівень життя населення в цілому; психологічне несприйняття економічної нерівності; висока питома вага людей, котрі вважають себе бідними; поширеність бідності серед працюючого населення. Проблему бідності необхідно розглядати крізь призму різносторонніх інтегрованих факторів. До причин формування та ескалації у соціальному просторі бідності можна зарахувати цілий комплекс уніфікованих передумов: 1) природні та географічні фактори; 2) економічні фактори; 3) медичне забезпечення; 4) адміністративно-урядові проблеми; 5) соціальні та демографічні фактори [2].

У зв'язку з останніми подіями в суспільно-політичному житті проблема бідності в Україні загострилася. Згідно з представленою національною

доповіддю «Цілі розвитку тисячоліття України: 2000-2015» тривалий час в Україні спостерігалось поступове зменшення частки бідних. У 2000 р. відповідно до рівня фактичного прожиткового мінімуму становила 71,2% та поступово знизилася до 22,1% у 2013 р. Тепер же експерти бояться, що показник повернеться до значення попередніх років. Найбільш вразливими до соціально-економічної ситуації в країні є сім'ї з дітьми, тому вони і складають головну групу серед бідного населення. Кожна третя сім'я з дітьми перебуває за межею бідності. Наявність однієї дитини підвищує ризик бідності на 17%, а наявність трьох і більше дітей - вже на 42% [3, с. 22].

Директор Інституту демографії і соціальних досліджень ім. Птухи Е. Лібанова вважає, що Україна підійшла до цього рівня не тільки через війну на сході, а йшли до нього всі попередні роки. Вона також зазначила, що в останні роки соціальні пільги, що надаються вразливим верствам населення, виконують будь-які завдання, але не завдання зниження бідності.

З 2014 р. не тільки підвищився рівень бідності за абсолютними критеріями, а й зросли масштаби вразливості до різних форм бідності. Житлова проблема значною кількістю сімей вирішується за допомогою оренди житла, проте кризові явища на ринку праці позбавляють багатьох такої можливості та посилюють вразливість до бідності через житлові умови. Зменшення державного фінансування медичної галузі та зниження реальних доходів населення призвели до зростання масштабів вразливості до бідності через захворювання. Суттєве зростання тарифів на житлово-комунальні послуги впродовж 2014–2015 років призведе до значних масштабів вразливості до цієї форми бідності навіть серед власників квартир та будинків, яким не потрібно здійснювати орендні платежі. Для значної частини сімей унаслідок економічної кризи підвищився ризик бідності за ознакою заборгованості, причому ця заборгованість може бути як перед банківськими установами, так і перед надавачами житлово-комунальних послуг.

Новим для України явищем стала раптова бідність через втрату майна та джерел для існування внаслідок бойових дій на сході України. Межа вразливості до цієї форми бідності є досить високою, оскільки постраждали сім'ї повинні покривати такі необхідні витрати, як оренда житла, оновлення домашнього майна, одягу та взуття тощо [3, с. 22].

Відбувається посилення гендерного аспекту бідності. Він проявляється у відставанні жінок у професійній кар'єрі, незважаючи на їх більш високий рівень вищої освіти. В першу чергу це пов'язано з репродуктивною функцією жінки і подвійний зайнятстю – домашнє господарство, виховання дітей і робота. Впливає і національний менталітет, який певною мірою не схвалює жіночу кар'єру.

Підвищення з 1 вересня 2015 р. мінімальної заробітної плати, пенсії, стипендії та зарплат у бюджетній сфері компенсує зростання цін лише в невеликій мірі. Коли формувався бюджет 2015 року, очікувалося, що в цілому ціни на споживчі товари і послуги, включаючи тарифи на житлово-комунальні послуги зростуть на 10%. Саме на цих параметрах сходилися прогнози уряду і Нацбанку. Але фактично тільки за перші 8 місяців поточного року ціни зросли на 38,2%. Таким чином, підвищення мінімальних державних гарантій на 13,1% (зокрема, мінімальної пенсії з 949 до 1074 грн. і мінімальної зарплати з 1218 до 1378 грн.) далеко не компенсує фактичну інфляцію [4].

Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва та соціологічна служба Центру Разумкова з 22 по 27 липня 2015 року провели соціологічне дослідження і запропонували відповіді, зокрема, на таке питання: «Зараз в Україні дуже складна фінансово-економічна ситуація. Чи відчули Ви особисто на собі її наслідки?» «Так, і дуже серйозно» відповіли 59,2 % респондентів, «так, певною мірою» – 36,6 %, 1,9 % – було складно відповісти, і лише 2,3 % – відповіли «ні» [5]. Такий розподіл відповідей засвідчує важливість проблеми та необхідність пошуку шляхів її мінімізації.

Бідність подолати неможливо. Проте можна зменшити масштаби та пом'якшити її прояви; зменшити розшарування населення за рівнем доходів; вживати заходи, спрямовані на запобігання бідності. Вже сьогодні стає зрозумілим, що система державної соціальної підтримки як важіль прямого впливу на бідність виявилась непристосованою до нових умов і не в змозі відповісти на нові виклики. Розворот вектора політики в економічній та соціальній сферах потребує чіткого уявлення щодо масштабів та структурних особливостей негативного соціального явища, ризиків його поширення та можливих ефектів від реалізації реформ.

Заходи щодо скорочення бідності повинні мати системний характер, представляючи собою програми. Важливо не допускати переходу масштабів і рівня бідності в системі суспільного відтворення за критичний рівень, за яким починається ланцюгова реакція зростання бідності. Також необхідно підтримувати інвестиційний процес в країні за рахунок погашення частини інвестицій комерційних структур для створення нових та підтримки існуючих підприємств, що випускають нову продукцію на новій технологічній базі. Підприємства інноваційного комплексу, які створюють нові робочі місця з більш високим рівнем оплати праці, повинні отримувати податкові пільги. Важливо також сформувати дієву систему соціального страхування як важеля подолання бідності. Перехід України до ринкової економіки супроводжується зростанням нерівності в розподілі прибутків при обмеженні доступу бідних до ресурсів розвитку. Нерівність існує на рівні підприємства, галузі, міжгалузевому та регіональному масштабі. У цих умовах навіть при економічному зростанні бідність може збільшуватися. Тому необхідно більш активне регулювання процесів розподілу благ. Велике значення має соціальна добродійність, зачатки якої почали формуватися в Україні. Але головне, необхідно визнати масштаби проблеми.

Література та джерела

1. Фінансові важелі подолання бідності в Україні / [Білоус І. І., Кравчук Н. Я., Ткачук Н. М. та ін.]; за ред. Кириленко О. П. — Тернопіль : Видавництво Тернопільського економічного університету, 2010. — 430 с.
2. Красун А., Турчин Я. Бідність в Україні та шляхи її подолання / А. Красун, Я. Турчин // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. — 2008. — Випуск № 20. — С. 81-85.
3. Цілі розвитку тисячоліття. Україна: 2000–2015. Національна доповідь. — Київ, 2015. — 73 с.
4. Либанова Э. Уравниловка СССР и падение уровня жизни украинцев / Элла Либанова // Новое время. — 2015. — 24 октября. Режим доступа: <http://nv.ua/opinion/libanova/uravnilovka-sssr-i-padenie-urovnja-zhizni-ukraintsev-67779.html>
5. Центр Разумкова. Соціологічне опитування. Ситуація в країні. Режим доступу: http://razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=1056